

ΑΡΤΟΥΡ
ΣΟΠΕΝΧΑΟΥΕΡ

Η ΣΟΦΙΑ
ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Τ. BAILEY SAUNDERS

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΜΥΡΤΩ ΚΑΛΟΦΩΛΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΑΡΤΟΥΡ ΣΟΠΕΝΧΑΟΥΕΡ

Η ΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
T. BAILEY SAUNDERS

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΜΥΡΤΩ ΚΑΛΟΦΩΛΙΑ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια

Άρθουρ Σοπενχάουερ, *Η σοφία της ζωής*

Τίτλος πρωτοτύπου, *Aphorismen zur Lebensweisheit*

(Μέρος πρώτο [εισαγωγή, κεφ. I-IV], 1851)

Μετάφραση: Μυρτώ Καλοφωλιά

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια, διόρθωση: Σταύρος Παπακυρίτισης

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φίλμ, μοντάζ: Κέντρο Γρήγορης Εκτύπωσης

Copyright© για τη μετάφραση Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2013

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Μάρτιος 2019

KET 8681 ΚΕΠ 132/19

ISBN 978-960-16-5430-0

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ.
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΓΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

*Η ευτυχία δεν είναι εύκολη υπόθεση·
είναι πολύ δύσκολο να τη βρούμε μέσα μας
και αδύνατο να τη βρούμε αλλού.*

Chamfort

Περιεχόμενα

Πρόλογος του Thomas Bailey Saunders

11

Η ΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

47

Εισαγωγή

49

1 – Η κεντρική διαίρεση

53

2 – Προσωπικότητα, ή αυτό που είναι κάποιος

71

3 – Ιδιοκτησία, ή αυτό που έχει κάποιος

121

4 – Κοινωνική θέση, ή αυτό που είναι κάποιος
στην εκτίμηση των άλλων

137

Η κεντρική διαίρεση

Ο Αριστοτέλης στα *Ηθικά Νικομάχεια* διαχωρίζει τα αγαθά της ζωής σε τρεις κατηγορίες: εκείνα που προέρχονται από το περιβάλλον μας, εκείνα που προέρχονται από την ψυχή μας και εκείνα που προέρχονται από το σώμα μας. Ακόμα και αν από την παραπάνω διάκριση κρατήσουμε μόνο την τριαιδικότητα, παρατηρούμε πως οι θεμελιώδεις διαφορές στο ανθρώπινο πλήθος μπορούν να περιοριστούν σε τρεις σαφείς κατηγορίες:

1) Αυτό που είναι κάποιος: δηλαδή η προσωπικότητά του, με την ευρεία έννοια της λέξης· μια κατηγορία στην οποία συμπεριλαμβάνεται η υγεία, το σθένος, η ομορφιά, η ιδιοσυγκρασία, ο χαρακτήρας, η ευφυΐα και το μορφωτικό επίπεδο.

2) Αυτό που έχει κάποιος: δηλαδή η ιδιοκτησία και κάθε είδους υπάρχοντα.

3) Αυτό που είναι κάποιος στην εκτίμηση των άλλων: κάτι που σημαίνει, όπως όλοι γνωρίζουν, τι είναι κάποιος στα μάτια των συνανθρώπων του, ή, πιο συγκεκριμένα, τι είναι κάποιος στη φαντασία τους. Αυτό φαίνεται στη γνώμη που έχουν γι' αυτόν και η γνώμη τους βασίζεται στην τιμή του, στην κοινωνική του θέση και στη φήμη του.

Οι παράγοντες που υπάγονται στην πρώτη κατηγορία είναι εκείνοι που έχει ορίσει η ίδια η φύση στους ανθρώπους: από το γεγονός αυτό και μόνο, μπορούμε αμέσως να συναγάγουμε πως επηρεάζουν την ευτυχία ή τη δυστυχία της ανθρωπότητας πολύ πιο καίρια και ριζικά από τους παράγοντες που υπάγονται στις δύο επόμενες κατηγορίες, οι οποίοι καθορίζονται μόνο από τους ανθρώπους. Σε σύγκριση με τα γνήσια προσωπικά προτερήματα, όπως για παράδειγμα ένα σπουδαίο μυαλό ή μια μεγάλη καρδιά, όλα τα προτερήματα που συνοδεύουν αξιώματα ή μια ευγενική καταγωγή, ακόμα και βασιλική, φαντάζουν ψεύτικα, σαν τον ρόλο ενός βασιλιά στο θέατρο απέναντι στον πραγματικό βασιλιά. Το ίδιο πράγμα είχε διατυπώσει πολύ παλιά ο Μητρόδωρος, ο πρώτος μαθητής του Επίκουρου, ο οποίος τιτλοφόρησε ένα από τα κεφάλαια του έργου του με τα λόγια: «Η ευτυχία που αντλούμε από τον εαυτό μας είναι μεγαλύτερη από εκείνη που αντλούμε από το περιβάλλον

μας». Αποτελεί δε πασιφανές και αδιαμφισβήτητο δεδομένο το γεγονός ότι το βασικό στοιχείο της ευημερίας ενός ανθρώπου –ή μάλλον ολόκληρης της ύπαρξής του– είναι αυτό που υπάρχει μέσα του, η ιδιοσυστασία του. Διότι από εκεί πηγάζει η εσωτερική ικανοποίηση ή απογοήτευση που απορρέει από το σύνολο των αισθήσεων, των επιθυμιών και των σκέψεών του· τη στιγμή που, από την άλλη πλευρά, το περιβάλλον του δεν επιδρά πάνω του παρά μόνο έμμεσα. Γι' αυτό και το ίδιο γεγονός ή οι ίδιες εξωτερικές συνθήκες δεν επηρεάζουν δύο διαφορετικά άτομα με τον ίδιο τρόπο· ακόμα και σε πανομοιότυπο περιβάλλον ο καθένας ζει σε έναν δικό του κόσμο. Διότι ένας άνθρωπος αντιλαμβάνεται άμεσα μόνο τις δικές του ιδέες, τα δικά του αισθήματα και επιθυμίες· το περιβάλλον του τον επηρεάζει μόνο στον βαθμό που υλοποιεί τη βούλησή του. Ο κόσμος στον οποίο ζει κανείς διαμορφώνεται κυρίως από τον τρόπο που τον βλέπει, συνεπώς για κάθε άνθρωπο είναι διαφορετικός· για κάποιον ο κόσμος μπορεί να είναι στείρος, βαρετός και ρηχός· για κάποιον άλλον μπορεί να είναι πλούσιος, γεμάτος ενδιαφέρον και νόημα. Ακούγοντας τα ενδιαφέροντα γεγονότα της ζωής κάποιου, πολλοί άνθρωποι θα εύχονταν να είχαν συμβεί παρόμοια γεγονότα και στη δική τους ζωή. Ξεχνούν όμως τελείως πως αυτό που θα έπρεπε να

ζηλεύουν είναι η ψυχική συνθήκη του ατόμου που τα βίωσε, η οποία προσέδωσε στα γεγονότα αυτά τη σημασία που έχουν. Κάτι που για έναν ιδιοφυή άνθρωπο αποτελεί ενδιαφέρουσα περιπέτεια, για έναν συνηθισμένο άνθρωπο με μειωμένη αντίληψη δεν είναι παρά ένα βαρετό καθημερινό συμβάν. Αυτό περιγράφεται γλαφυρά σε μερικά από τα ποιήματα του Γκαίτε και του Μπάιρον, τα οποία βασίζονται σε πραγματικά περιστατικά: όπου ένας ανόητος αναγνώστης θα ζηλέψει τον ποιητή για τα τόσα ευχάριστα πράγματα που του συμβαίνουν, αντί να ζηλέψει την πανίσχυρη δύναμη της φαντασίας που ήταν ικανή να μετατρέψει μια σχετικά κοινή εμπειρία σε κάτι τόσο σπουδαίο και όμορφο.

Κατά τον ίδιο τρόπο, ένας μελαγχολικός άνθρωπος θα προσλάβει ως σκηνή τραγωδίας αυτό που ένας αισιόδοξος βλέπει ως μια ενδιαφέρουσα διαμάχη, και ένας απαθής χαρακτήρας ως κάτι ανούσιο. Όλες αυτές οι αντιδράσεις βασίζονται στο γεγονός πως κάθε περιστατικό, προκειμένου να κατανοηθεί και να εκτιμηθεί, απαιτεί τη συνέργεια δύο παραγόντων, ενός υποκειμένου και ενός αντικειμένου, παρόλο που τα δύο αυτά είναι τόσο στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους, όπως το οξυγόνο και το υδρογόνο στην ένωση του νερού. Όταν λοιπόν ο αντικειμενικός εξωτερικός παράγοντας μιας εμπειρίας είναι ο ίδιος, αλλά η υποκειμενική ή προ-

σωπική εκτίμησή της διαφέρει, το περιστατικό φαντάζει διαφορετικό στα μάτια διαφορετικών ανθρώπων, σαν να μην υπήρξε ποτέ κοινός ο αντικειμενικός παράγοντας· εφόσον σε μια στομωμένη φαντασία ο πιο όμορφος και ο πιο καλός αντικειμενικός παράγοντας αποτελεί μια φτωχή πραγματικότητα και δεν χαίρει καμίας εκτίμησης – σαν ένα πανέμορφο τοπίο που όμως το βλέπουμε με κακό καιρό ή αποτυπωμένο σε μια κακή φωτογραφία. Πιο απλά, κάθε άνθρωπος είναι εγκλωβισμένος στα όρια της δικής του συνείδησης και δεν μπορεί άμεσα να υπερβεί τα όρια αυτά, όπως δεν μπορεί να βγει από το ίδιο του το σώμα· συνεπώς, η εξωτερική βοήθεια δεν τον ωφελεί και πολύ. Πάνω στη σκηνή κάποιος έχει τον ρόλο του πρίγκιπα, άλλος του υπουργού, άλλος του υπηρέτη ή του στρατιώτη ή του στρατηγού, και πάει λέγοντας. Οι διαφορές αυτές όμως δεν είναι παρά εξωτερικές· η εσωτερική αλήθεια, ο πυρήνας όλων αυτών των εμφανίσεων είναι ο ίδιος: ένας φτωχός ηθοποιός, με τις ίδιες αγωνίες που έχουν όλοι οι ηθοποιοί. Στη ζωή συμβαίνει ακριβώς το ίδιο. Οι διαφορές στην κοινωνική τάξη και στον πλούτο μοιράζουν στον καθένα τον ρόλο του, αυτό όμως σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει πως υπάρχει και εσωτερική διαφορά σε σχέση με την ευτυχία και την απόλαυση· και εδώ, μέσα στον καθένα υπάρχει ο

ίδιος φουκαράς θνητός, με τα βάσανα και τα προβλήματά του. Παρόλο που τα βάσανα του καθενός προέρχονται από διαφορετικές αιτίες, στη βασική τους ουσία και στη μορφή είναι ίδια για όλους, και διαφέρουν μόνο στην ένταση· δεν έχουν όμως καμία αντιστοιχία με τον ρόλο που παίζει ο κάθε άνθρωπος στη ζωή του, με το αν έχει ή όχι κοινωνική θέση και περιουσία. Εφόσον ό,τι υπάρχει και ό,τι συμβαίνει για έναν άνθρωπο υπάρχει και συμβαίνει μόνο στη συνείδησή του, το πιο ουσιαστικό πράγμα για έναν άνθρωπο είναι η συγκρότηση αυτής της συνείδησης, που τις περισσότερες φορές είναι πολύ πιο σημαντική από τις συνθήκες που διαμορφώνουν το περιεχόμενό της. Όλη η περηφάνια και η ηδονή του κόσμου, καθρεφτισμένες στη βαρετή συνείδηση ενός ανόητου, φαντάζονται φτωχές σε σύγκριση με τη φαντασία του Θερβάντες που έγραψε τον Δον Κιχότη μέσα σε ένα άθλιο κελί. Το αντικειμενικό κομμάτι της ζωής και της πραγματικότητας βρίσκεται στα χέρια της μοίρας, και ανάλογα με τις διαφορετικές περιστάσεις παίρνει και διαφορετικές μορφές· το υποκειμενικό κομμάτι της είμαστε εμείς οι ίδιοι, και η ουσία του παραμένει πάντα ίδια.

Συνεπώς, η ζωή κάθε ανθρώπου, όσο και αν αλλάζουν οι εξωτερικές συνθήκες, διατηρεί πάντα τον ίδιο χαρακτήρα· μοιάζει με παραλλαγές πάνω

στο ίδιο πάντα μουσικό θέμα. Κανείς δεν μπορεί να υπερβεί την ατομικότητά του. Σε όποιες συνθήκες και εάν βάλουμε ένα ζώο, εκείνο θα παραμείνει μέσα στα στενά όρια που αμετάκλητα χάραξε η φύση για το είδος του· έτσι, όταν προσπαθούμε να ευχαριστήσουμε το κατοικίδιό μας, πρέπει να μην ξεφύγουμε από τα όρια της φύσης του και να περιοριστούμε σε αυτό που μπορεί εκείνο να αισθανθεί. Το ίδιο συμβαίνει και με τον άνθρωπο. Το μέτρο της δυνατής ευτυχίας του καθενός είναι προκαθορισμένο από την ατομικότητά του. Ιδιαίτερα οι πνευματικές δυνάμεις του είναι εκείνες που καθορίζουν μια για πάντα την ικανότητά του για υψηλού επιπέδου απολαύσεις. Εάν η πνευματική του δυνατότητα είναι περιορισμένη, οποιαδήποτε προσπάθεια έξω από τον ίδιο, οτιδήποτε κι αν κάνουν οι άνθρωποι ή η μοίρα γι' αυτόν, δεν θα καταφέρει να τον ανυψώσει πάνω από το συνηθισμένο επίπεδο της ανθρώπινης ευτυχίας και απόλαυσης – που έχει μέσα της και κάτι το ζωώδες. Το μόνο πράγμα που τον ευχαριστεί είναι η ικανοποίηση των αισθήσεων –στην καλύτερη περίπτωση μια άνετη και χαρούμενη οικογενειακή ζωή–, χαμηλού επιπέδου παρέα και χυδαία διασκέδαση. Ακόμα και η εκπαίδευση, γενικά, λίγα μπορεί να προσφέρει –αν όχι τίποτα– για τη διεύρυνση των οριζόντων του. Διότι οι απολαύσεις που είναι ανώ-

τερες, πιο ποικίλες και διαρκούν περισσότερο είναι οι πνευματικές, όσο και εάν τα νιάτα μάς οδηγούν παραπλανητικά προς άλλη κατεύθυνση. Οι πνευματικές απολαύσεις όμως εξαρτώνται κυρίως από τη δύναμη του πνεύματος. Επομένως, είναι σαφές ότι η ευτυχία μας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από αυτό που είμαστε, από την ατομικότητά μας, ενώ η τύχη και η μοίρα μας, σε γενικές γραμμές, σηματοδοτούν μόνο αυτό που έχουμε, ή αυτό που είμαστε για τους άλλους. Με την έννοια αυτή, η τύχη μας μπορεί να βελτιωθεί· όμως δεν περιμένουμε και πολλά από αυτήν αν έχουμε εσωτερικό πλούτο. Από την άλλη, ένας ανόητος θα παραμείνει ανόητος και χοντροκέφαλος μέχρι το τέλος της ζωής του, ακόμη και εάν έζησε περιστοιχισμένος από ουρί του παραδείσου. Γι' αυτό και ο Γκαίτε, στο έργο του *West-östlicher Divan*, λέει πως για κάθε άνθρωπο, ανεξάρτητα από το αν έχει χαμηλή κοινωνική θέση ή αν αναδεικνύεται νικητής, η προσωπικότητά του είναι εκείνη που αποτελεί τον μεγαλύτερο παράγοντα της ευτυχίας του:

*Λαός, δούλοι, επιτυχημένοι
όλοι πάντα διαλαλούν
πως των θνητών η ύψιστη ευτυχία
είναι η προσωπικότητα.*

Η κοινή εμπειρία αποδεικνύει πως για την ευτυχία και την ικανοποίησή μας το υποκειμενικό στοιχείο στη ζωή είναι ασύγκριτα πιο σημαντικό από το αντικειμενικό· αυτό επιβεβαιώνεται και από λαϊκές ρήσεις όπως «η πείνα είναι το καλύτερο πιάτο» ή «τα νιάτα πάνε με τα νιάτα», μέχρι και από τη ζωή των ιδιοφυών και των αγίων. Η υγεία βαραίνει περισσότερο απ' όλα τα άλλα αγαθά, σε βαθμό που μπορεί να πει κανείς πως ένας υγιής ζητιάνος είναι πιο ευτυχισμένος από έναν φιλάσθενο βασιλιά. Ένας ήσυχος και πρόσχαρος χαρακτήρας που χαίρεται και απολαμβάνει ένα εύρωστο σώμα, ένας καθαρός νους που διεισδύει στα πράγματα και τα προσλαμβάνει ως έχουν, μια μετρημένη και ευγενική βούληση, και συνεπώς μια καλή συνείδηση: αυτά είναι προνόμια που καμία κοινωνική θέση και καμία περιουσία δεν μπορούν να αναπληρώσουν ή να αντικαταστήσουν. Διότι αυτό που είναι ένας άνθρωπος μέσα του, αυτό που τον συνοδεύει ακόμη και όταν είναι μόνος του, αυτό που κανένας δεν μπορεί να του προσφέρει ή να του στερήσει είναι δίχως άλλο πιο σημαντικό για εκείνον από οτιδήποτε έχει σχέση με υλικά αγαθά, ακόμα και από το τι πιστεύουν οι άλλοι γι' αυτόν. Ένας διανοούμενος σε πλήρη μοναξιά ψυχαγωγείται θαυμάσια με τη δική του σκέψη και φαντασία, τη στιγμή που καμία ποικιλία στην κοινωνική ζωή

–τα θέατρα, οι εκδρομές και οι ψυχαγωγίες– δεν μπορούν να διώξουν την ανία από έναν αμβλύνο. Ένας καλός, ήπιος και ευγενικός χαρακτήρας μπορεί να είναι ικανοποιημένος ακόμα και σε δύσκολες συνθήκες, ενώ ένας άπληστος, ζηλόφθονος και κακεντρεχής άνθρωπος, ακόμα και με όλα τα πλούτη του κόσμου, θα είναι δυστυχημένος. Επιπλέον, για κάποιον πνευματικά ανώτερο άνθρωπο, που απολαμβάνει συνεχώς την ξεχωριστή του ατομικότητα, οι περισσότερες απολαύσεις τις οποίες επιδιώκει η ανθρωπότητα είναι τελείως περιττές, αν όχι ενοχλητικές. Γι’ αυτό και ο Οράτιος λέει για τον εαυτό του ότι, παρόλο που πολλοί στερούνται τα πολυτελή αγαθά της ζωής, υπάρχει πάντα κάποιος που μπορεί να ζήσει δίχως αυτά:

*Πολύτιμα πετράδια, κοσμήματα από ελεφαντό-
δοντο,
μάρμαρα πολυτελή, τυρρηνικά αγάλματα και
εικόνες,
ασημικά και ρούχα στη Γετουλία βαμμένα,
πολλοί είναι αυτοί που τα στερούνται
αλλά είναι και ένας που διόλου δεν τον νοιάζει.*

Και όταν ο Σωκράτης αντίκρισε διάφορα πολυτελή εμπορεύματα αναφώνησε: «Πόσα πράγματα υπάρχουν στον κόσμο που δεν τα θέλω!».

Επομένως, ο πρώτος και σημαντικότερος παράγοντας στην ευτυχία μας είναι αυτό που είμαστε —η προσωπικότητά μας— καθώς έρχεται συνεχώς στο προσκήνιο υπό οποιεσδήποτε συνθήκες. Άλλωστε, σε αντίθεση με τα αγαθά των άλλων δύο κατηγοριών, η προσωπικότητά μας δεν είναι παιχνίδι της μοίρας, ούτε κανείς μπορεί να μας τη στερήσει. Έτσι, η αξία της είναι απόλυτη, και όχι σχετική όπως η αξία των αγαθών στις άλλες δύο κατηγορίες. Συνεπώς, είναι πολύ πιο δύσκολο απ' ό,τι φανταζόμαστε να επηρεαστεί ένας άνθρωπος από τις εξωτερικές συνθήκες. Εδώ, όμως, ο πανίσχυρος παράγοντας, ο Χρόνος, έρχεται να διεκδικήσει τα δικαιώματά του· υπό τη δική του επήρεια τα σωματικά και πνευματικά χαρίσματα αρχίζουν σταδιακά να φθίνουν. Μόνο ο ηθικός χαρακτήρας μένει απρόσβλητος από τον χρόνο. Μπροστά στην καταστροφική επίδραση του χρόνου, φαίνεται πράγματι σαν τα αγαθά των δύο άλλων κατηγοριών —τα οποία ο χρόνος δεν μπορεί άμεσα να μας στερήσει— να είναι ανώτερα από εκείνα της πρώτης κατηγορίας. Τα αγαθά αυτά έχουν ακόμη ένα πλεονέκτημα: όντας από τη φύση τους αντικειμενικά και εξωτερικά, είναι προσιτά σε όλους, έτσι ο καθένας έχει τουλάχιστον τη δυνατότητα να τα αποκτήσει. Αντίθετα, κάτι που είναι υποκειμενικό δεν έχουμε την επιλογή να το αποκτήσουμε, είναι σαν να μας

δόθηκε από ένα είδος θεϊκής δικαιοσύνης, και παραμένει δικό μας για πάντα: αμετάβλητο, αναφαίρετο, σαν μια αναπόφευκτη κατάρα. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να παραθέσω του στίχους του Γκαίτε, στους οποίους περιγράφει πώς κάθε άνθρωπος, τη στιγμή που γεννιέται, καθορίζεται από μια αναπόδραστη μοίρα, έτσι ώστε η ζωή του να μπορεί να εξελιχθεί μόνο μέσα στα όρια που έχει χαράξει για κείνον η θέση των άστρων· και πώς οι Σίβυλλες και οι προφήτες δηλώνουν ότι ο άνθρωπος από μόνος του δεν μπορεί ποτέ να αποδράσει από τη μοίρα του, και ούτε η δύναμη του χρόνου μπορεί να αλλάξει την πορεία που έλαχε στη ζωή του:

*Όπως τη μέρα εκείνη που σε έφερε στον κόσμο,
ο ήλιος έστεκε και χαιρετούσε τους πλανήτες,
να ωριμάζεις άρχισες μέσα στον χρόνο
καθώς όρισε την πορεία σου η μοίρα.*

*Έτσι πρέπει να είσαι, να ξεφύγεις από σένα δεν
μπορείς,
οι Σίβυλλες και οι προφήτες καιρό τώρα το έχουν
πει,
και ούτε ο χρόνος ούτε άλλη δύναμη συντρίβει
μορφή σμιλεμένη που ανθίζει μέσα στη ζωή.*

Το μόνο που μπορούμε να καταφέρουμε είναι να χρησιμοποιήσουμε όσο το δυνατόν καλύτερα τα προτερήματα της προσωπικότητάς μας· να επιδιώξουμε δηλαδή στόχους που να της ταιριάζουν, να προσπαθήσουμε να φτάσουμε την τελειότητα που εκείνη επιδέχεται και να αποφύγουμε καθετί που δεν της ταιριάζει. Συνεπώς, να επιλέξουμε το περιβάλλον, το επάγγελμα και τον τρόπο ζωής που αρμόζουν καλύτερα στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς μας.

Φανταστείτε έναν άντρα προικισμένο με ηράκλεια σωματική δύναμη να είναι αναγκασμένος από τις περιστάσεις να κάνει μια καθιστική εργασία, να κάνει, για παράδειγμα, μια λεπτεπίλεπτη εργασία με τα χέρια του ή να καταπιάνεται με μελέτες και πνευματική εργασία που απαιτούν εντελώς διαφορετικές ικανότητες, πόσο μάλλον εκείνες που δεν κατέχει – να είναι αναγκασμένος δηλαδή να αφήσει αχρησιμοποίητες τις ιδιαίτερες ικανότητες που διαθέτει εκ φύσεως, και συνεπώς να μη νιώσει ποτέ ευτυχισμένος στη ζωή του. Ακόμη πιο δυστυχής θα είναι εκείνος που κατέχει ανώτερες πνευματικές ικανότητες και αναγκάζεται να μην τις αναπτύξει ούτε να τις χρησιμοποιήσει, ακολουθώντας κάποια πορεία όπου δεν είναι αναγκαίες, κάποια χειρωνακτική εργασία ίσως, για την οποία η σωματική του ρώμη δεν επαρκεί. Ωστόσο, σε μια τέτοια πε-

ρίπτωση, ειδικά όταν κάποιος είναι νέος, δεν πρέπει να πέσει στην παγίδα και να υποθέσει πως διαθέτει δυνάμεις τις οποίες στην πραγματικότητα δεν διαθέτει.

Καθώς τα αγαθά που περιγράφονται στην πρώτη κατηγορία είναι σαφώς πιο σπουδαία από εκείνα που συμπεριλαμβάνονται στις δύο επόμενες, είναι προφανώς σοφότερη επιλογή να φροντίζει κανείς να διατηρεί την υγεία του και να καλλιεργεί τις ικανότητές του παρά να στοχεύει στην απόκτηση πλούτου· αυτό όμως δεν σημαίνει πως πρέπει να αμελήσουμε να αποκτήσουμε τα απαραίτητα μέσα διαβίωσης. Ο πλούτος, με τη στενή έννοια της λέξης, δηλαδή η υπεραφθονία, λίγα μπορεί να προσφέρει στην ευτυχία μας· πολλοί πλούσιοι άνθρωποι νιώθουν δυστυχημένοι διότι δεν κατέχουν καμία αληθινή πνευματική καλλιέργεια ή γνώσεις, και συνεπώς δεν έχουν κανένα αντικειμενικό ενδιαφέρον που θα τους καθιστούσε ικανούς για πνευματικές ασχολίες. Διότι, πέρα από την ικανοποίηση μερικών πραγματικών και φυσικών αναγκών μας, ο πλούτος ελάχιστα μπορεί να επηρεάσει την ευτυχία μας. Και μάλιστα, ο πλούτος μάλλον διαταράσσει την ευτυχία μας διότι η διατήρηση της περιουσίας συνοδεύεται από πολλά αναπόφευκτα άγχη. Ωστόσο, οι άνθρωποι προσπαθούν πολύ περισσότερο να γίνουν πλούσιοι από το να αποκτήσουν

κάποια καλλιέργεια, παρόλο που είναι βέβαιο πως αυτό που είναι κάποιος συμβάλλει πολύ περισσότερο στην ευτυχία του από αυτό που έχει. Έτσι, βλέπει κανείς πολλούς ανθρώπους, εργατικούς σαν μυρμήγκια, να δουλεύουν ασταμάτητα από το πρωί μέχρι το βράδυ προκειμένου να αυξήσουν την παρουσία τους. Οι άνθρωποι αυτοί περιορίζονται αποκλειστικά στο κυνήγι του στόχου τους και δεν γνωρίζουν τίποτε άλλο πέρα από αυτόν· το μυαλό τους είναι κενό, και συνεπώς δεν επιδέχεται καμία άλλη επίδραση. Οι ανώτερου επιπέδου απολαύσεις, οι πνευματικές απολαύσεις, είναι γι' αυτούς απρόσιτες και προσπαθούν μάταια να τις αντικαταστήσουν με τις εφήμερες αισθησιακές απολαύσεις στις οποίες ενδίδουν, που κρατούν λίγο και κοστίζουν πολλά. Και αν σταθούν τυχεροί, ο μόχθος τους έχει ως αποτέλεσμα να μαζέψουν πολύ μεγάλη παρουσία, την οποία θα αφήσουν στους κληρονόμους τους, είτε για να την κάνουν ακόμη μεγαλύτερη είτε για να τη σκορπίσουν σε σπατάλες. Μια τέτοια ζωή, όσο και αν τη ζει κανείς με επίμονη σοβαρότητα και με έναν αέρα σπουδαιότητας, είναι το ίδιο ανόητη με τη ζωή ενός φαιδρού ανθρώπου.

Επομένως, αυτό που κάποιος έχει μέσα του είναι το βασικό συστατικό της ευτυχίας του. Αλλά επειδή αυτό είναι, κατά κανόνα, τόσο λίγο, οι περισσότεροι που κατάφεραν να ξεπεράσουν τον αγώ-

να με τη φτώχεια νιώθουν κατά βάθος το ίδιο δυστυχισμένοι με εκείνους που ακόμη παλεύουν για να επιβιώσουν. Το μυαλό τους είναι κενό, η φαντασία τους στομωμένη, το πνεύμα τους φτωχό· έτσι οδηγούνται στη συντροφιά ομοίων τους –διότι *όμοιος ομοίω αεί πελάζει*– όπου από κοινού αναζητούν να γεμίσουν τον χρόνο τους με ψυχαγωγία, κυρίως με αισθησιακές απολαύσεις, διασκεδάσεις κάθε τύπου, που καταλήγουν σε παρεκτροπές και ακολασίες. Ένας γόνος πλούσιας οικογένειας ξεκινά τη ζωή του με μια μεγάλη κληρονομιά στα χέρια του, και συχνά τη σπαταλά μέσα σε απίστευτα μικρό χρονικό διάστημα σε υπερβολική χλιδή. Αυτό συμβαίνει απλώς διότι ο νους του είναι κενός και η ύπαρξή του πλήττεται από ανία. Ξεκίνησε τη ζωή του εξωτερικά πλούσιος, εσωτερικά όμως φτωχός, και προσπαθεί μάταια να αντισταθμίσει την εσωτερική του φτώχεια με εξωτερικά πλούτη, προσπαθώντας να αντλεί ό,τι του λείπει από έξω και όχι από μέσα του, όπως κάποιοι ηλικιωμένοι –π.χ. ο βασιλιάς Δαβίδ– που προσπαθούν να ξαναβιώσουν μέσα από την επαφή με τη νεότητα. Έτσι, στο τέλος, κάποιος που είναι εσωτερικά φτωχός καταλήγει να είναι και εξωτερικά.

Δεν χρειάζεται να επιμείνω στη σημασία των αγαθών που υπάγονται στη δεύτερη κατηγορία· στις μέρες μας η αξία της ιδιοκτησίας είναι τόσο

αναγνωρισμένη που θεωρείται αυτονόητη. Τα αγαθά της τρίτης κατηγορίας, σε σύγκριση με αυτά της δεύτερης, φαντάζονται κάπως άυλα, καθώς υπάρχουν μόνο στη γνώμη που έχουν οι άλλοι. Ωστόσο, όλοι πρέπει να προσπαθούμε για την τιμή μας, για το καλό όνομά μας στην κοινωνία. Τα αξιώματα πρέπει να τα επιδιώκουν περισσότερο εκείνοι που υπηρετούν το κράτος, και τη δόξα ελάχιστοι. Σε κάθε περίπτωση, η τιμή θεωρείται ανεκτίμητη, και η δόξα το πιο πολύτιμο αγαθό που μπορεί να αποκτήσει κανείς –το χρυσόμαλλο δέρας των εκλεκτών– ενώ μόνο οι ανόητοι θα προτιμούσαν τα αξιώματα από την ιδιοκτησία. Επιπλέον, η δεύτερη και η τρίτη κατηγορία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, στον βαθμό δηλαδή που ισχύει το απόφθεγμα του Πετρώνιου: «Είσαι αυτό που έχεις»· και αντίστροφα, η εύνοια των άλλων χάρη σε αυτό που είμαστε στα μάτια τους, συχνά μας διευκολύνει να αποκτήσουμε αυτό που θέλουμε.